

Onderzoek Prijzontwikkeling VO leermiddelenmarkt

Definitieve tussenrapportage

30 oktober 2024

Belangrijke opmerkingen

- Onze werkzaamheden zijn aangevangen op 17 januari 2024 en nog niet afgerond. Deze tussenrapportage is gebaseerd op aan ons aangeleverde data en werkzaamheden tot en met 25 oktober 2024. We hebben deze tussenrapportage niet aangepast naar aanleiding van gebeurtenissen, omstandigheden en aangeleverde data van na die datum.
- Deze tussenrapportage is uitsluitend ten behoeve van input voor de kamerbrief opgesteld voor het ministerie van OCW en beschikbaar gesteld voor uw vertrouwelijke gebruik en op voorwaarde dat u hierop niet kunt vertrouwen alvorens ons onderzoek is afgerond. Deze tussenrapportage bevat voorlopige bevindingen en conclusies uitsluitend ten behoeve van discussie. Deze voorlopige bevindingen en conclusies zijn nog aan verandering onderhevig daar bevindingen en conclusies nog gevalideerd moeten worden in het vervolg van ons onderzoek. Deze tussenrapportage is dan ook niet geschikt voor enige vorm van besluitvorming/beleidsvorming.
- De informatie in deze tussenrapportage is gebaseerd op openbaar beschikbare informatie, informatie uit gesprekken met marktpartijen/experts en data/informatie (schriftelijk dan wel mondeling) die door marktpartijen aan ons is verstrekt. Bij het opstellen van deze rapportage hebben wij vertrouwd op de juistheid en volledigheid van deze informatiebronnen, zonder deze onafhankelijk te hebben geverifieerd. Wij aanvaarden geen aansprakelijkheid voor dergelijke informatie.
- Dit document verwijst naar 'KPMG-analyse'; deze verwijzing vormt uitsluitend een aanduiding van het feit dat wij (waar aangegeven) bepaalde analyses hebben uitgevoerd op de onderliggende data teneinde tot de voorliggende informatie te komen. Wij aanvaarden geen verantwoordelijkheid voor de onderliggende data.
- Deze tussenrapportage is getoetst op herleidbaarheid van data en op feitelijke juistheid.
- De aard van de werkzaamheden houdt in dat wij geen accountantscontrole, beoordelingsopdracht of andere assuranceopdracht hebben uitgevoerd. Daarom kan aan deze rapportage geen zekerheid met betrekking tot de getrouwheid van financiële of andere informatie worden ontleend.
- Wij aanvaarden geen enkele aansprakelijkheid voor onze werkzaamheden, voor het rapport of voor oordelen, bevindingen, conclusies, aanbevelingen of meningen die wij geuit hebben anders dan jegens het ministerie van OCW. Voor zover wettelijk toegestaan, aanvaarden wij geen aansprakelijkheid jegens enige andere partij als gevolg van publicatie of verstrekking van het rapport aan een dergelijke partij.
- Dit rapport mag niet geheel of in delen gedeeld worden met derden zonder schriftelijke toestemming van KPMG.

Begrippenlijst

-	Ongeveer
CAGR	Samengesteld gemiddeld jaarlijkse groeipercentage (Compound annual growth rate)
CPI	Indexcijfer dat het prijsverloop van een pakket goederen en diensten weergeeft
CPI boeken	Indexcijfer dat het prijsverloop van een pakket boeken weergeeft (incl. o.a. studieboeken, excl. o.a. digitale versies van boeken)
Direct to market	Verkopen aan de eindgebruiker (zowel school als consument)
Leerlingpakket	Producten die binnen één aanbesteding gemiddeld per leerling worden aangekocht
Lumpsum	Vergoeding aan schoolbesturen voor de financiering van onderwijs
Netto omzet	Omzet exclusief btw na verleende kortingen
Productcategorie – Abonnementen	Productvorm waarbij toegang wordt verkregen tot alle producten binnen een methode (bijv. leerboek, werkboek, digitale licenties en evt. digitale docenten omgeving)
Productcategorie – Digitaal	Digitale leermiddelen (niet zijnde LiFo leermiddelen)
Productcategorie – Dienstverlening	Alle aanvullende diensten die distributeurs leveren aan scholen
Productcategorie – Folio	Papieren leermiddelen (zowel studieboeken als werkboeken)
Productcategorie – Folio (verhuur)	Papieren leermiddelen die voor een jaarlijks bedrag worden verhuurd aan scholen
Productcategorie – LiFo	Licentie Folio – een gecombineerd product met een (digitale) licentie en optioneel één of meerdere folio leermiddelen
Richtbedrag	De vergoeding voor lesmateriaal binnen de lumpsum financiering volgens de regeling bekostiging exploitatiekosten vo
School - Besturen	Bestuur van een onderwijsinstelling, gedefinieerd door het unieke Bevoeg Gezag nummer
School - Instellingen	Instelling (/school) die onder een bestuur valt, gedefinieerd door het unieke BRIN nummer
School - Vestigingen	Vestiging horend bij een instelling (/school), gedefinieerd door het unieke vestigingsnummer
Tenders – All-in aanbesteding	Aanbesteding waarbij een groot aantal leermiddelen van verschillende methoden en mogelijk uitgevers worden uitgevraagd
Tenders – Methode tender	Aanbesteding waarbij een specifieke methode van een specifieke uitgever wordt uitgevraagd
Tenders – Uitgevers tender	Aanbesteding waarbij meerdere methoden van dezelfde uitgever worden uitgevraagd
VO leermiddelenmarkt	De totale markt van verkochte/aangekochte leermiddelen (zie definitie leermiddel), inclusief dienstverlening
VO Leermiddel	Leermiddelen zoals gedefinieerd in de Wet Gratis Schoolboeken exclusief examentrainingen en examenbundels, eigen leermateriaal van scholen, Cd's/dvd's

Totstandkoming rapportage (1/2)

Methodologie

- KPMG is door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (hierna: “OCW”) gevraagd om een onderzoek uit te voeren naar de VO leermiddelenmarkt. Het doel is om (kwantitatief) inzicht te krijgen in feitelijk gebruik en kosten van leermiddelen in de periode 2017-2023 en in prijzen, kosten(-structuur) en marges van marktpartijen (uitgeverijen en distributeurs). Daarbij wordt ook gekeken naar factoren en structuurkenmerken van de leermiddelenmarkt die hierop van invloed zijn.
- Het onderzoek naar de VO leermiddelenmarkt is uitgevoerd door deskresearch uit te voeren en door data uit te vragen bij marktpartijen. Er is hiertoe een informatie-uitvraag opgesteld voor marktpartijen, één specifiek voor uitgevers en één voor distributeurs. Met dit format zijn onder meer omzet, volumes, prijzen en kosten (met daarbij diverse uitsplitsingen) uitgevraagd. Uitgevers hebben overwegend omzet, volume en prijsdata opgeleverd, van distributeurs is (in de meeste gevallen) ook informatie ten aanzien van kosten/investeringen en marges ontvangen. Niet alle marktpartijen hebben data aangeleverd. Zie ‘beschikbaarheid en kwaliteit van informatie’ voor een nadere toelichting op welke data is ontvangen en welke beperkingen daarbij gelden.
- De ontvangen informatie is door KPMG geconsolideerd en geanalyseerd, waar mogelijk is deze geconfronteerd met inzichten uit deskresearch. Er hebben diverse gesprekken plaatsgevonden met marktpartijen om de ontvangen data/informatie te begrijpen en om vergelijkbaarheid van data te borgen ten behoeve van eenduidige analyses. Er heeft (in deze fase van het onderzoek) nog geen verdiepend interviewprogramma plaatsgevonden. Deze tussenrapportage bevat om deze reden slechts (eerste) feitelijke bevindingen ten aanzien van de prijsontwikkeling in de VO leermiddelenmarkt. Interpretatie en duiding van informatie/cijfers zal plaatsvinden in het vervolg van het onderzoek.
- De uitkomsten zijn verwerkt in deze tussenrapportage.
- Een conceptversie van de tussenrapportage is voorgelegd aan Media voor Educatie Vak en Wetenschap (MEVW) en (een aantal) individuele distributeurs voor een toets op herleidbaarheid van data. Vervolgens hebben marktpartijen die data hebben aangeleverd en waarvan data is gebruikt in de concept tussenrapportage een toets uitgevoerd op feitelijke onjuistheden, daarnaast is het concept rapport ook voorgelegd aan OCW.

Beschikbaarheid en kwaliteit van informatie

	Uitgevers	Distributeurs
Beschikbaarheid informatie	●	●
Kwaliteit en diepgang van informatie	●	●

● Geen   ● Beperkt   ● Uitgebreid

- Voor het onderzoek naar de VO leermiddelenmarkt is bedrijfsgevoelige informatie uitgevraagd bij marktpartijen. Om te voorkomen dat data die wordt gebruikt niet te herleiden is naar individuele bedrijven, is afgesproken dat alle data in de rapportage wordt geanonimiseerd en geaggregeerd wordt gepresenteerd. Omdat niet van alle marktpartijen alle gevraagde informatie is ontvangen, was het (in deze fase van het onderzoek) niet mogelijk om alle door OCW gewenste analyses onherleidbaar te presenteren. Een aantal beoogde analyses worden om deze reden niet gepresenteerd in voorliggende concept tussenrapportage.
  - De grotere uitgevers hebben omzet, volume en prijsdata opgeleverd voor de periode 2017-2023, inclusief gevraagde uitsplitsingen naar o.a. productcategorieën. Voor een aantal kleinere uitgeverijen was het niet mogelijk om data aan te leveren dan wel het gevraagde detailniveau op te leveren (bijvoorbeeld gevraagde uitsplitsingen naar productcategorie). Uitgevers hebben beperkt informatie aangeleverd ten aanzien van kortingspercentages, kosten, marges en EBIT(DA) gegevens. Bovenstaande heeft geleid tot beperkingen in aantal/diepgang van analyses in deze fase van het onderzoek (bijvoorbeeld ten aanzien van kosten/investeringen, gehanteerde kortingspercentages en marges).
  - Distributeurs hebben (gedetailleerde) omzet, volume en prijsdata opgeleverd (soms inclusief informatie t.a.v. kortingen en informatie over kosten), inclusief gevraagde uitsplitsingen naar o.a. productcategorieën. Echter was het niet voor alle distributeurs mogelijk om data voor de gehele periode op te leveren. Hierdoor kent ook deze data beperkingen.
  - In sommige gevallen kwam ontvangen data/cijfers van uitgevers en distributeurs niet met elkaar overeen. Daar waar verschillen onverklaarbaar waren is ervoor gekozen om data/cijfers niet te presenteren in deze

Totstandkoming rapportage (2/2)

tussenrapportage (bijvoorbeeld prijsontwikkeling Folio). Het verder valideren van data/cijfers en het verklaren van verschillen in data bovenstaande vindt plaats in het vervolg van dit onderzoek, hiertoe worden onder meer aanvullende gesprekken met marktpartijen voorzien.

- In het vervolg van het onderzoek wordt samen met marktpartijen verkend welke aanvullende data kan worden opgeleverd t.b.v. het uitvoeren van aanvullende en/of verdiepende analyses.

Secundair onderzoek – deskresearch (selectie)

- DUO datasets
- Evaluatie WGS
- Kennisnet
- Oberon, Gevolgen van digitalisering op de leermiddelenmarkt
- SEO, Marktwerking leermiddelen VO
- SEO, Naar een nieuw evenwicht
- Sivon, Leermiddelenmonitor
- VO-raad
- Visiebrief Digitalisering in het funderend onderwijs
- Wet Gratis Schoolboeken

Inhoudsopgave

1	Algemene trends VO leermiddelenmarkt	7
2	Prijsonwikkeling VO leermiddelenmarkt	12
3	Ontwikkeling waardeketen VO leermiddelenmarkt	17
4	Ontwikkeling aanbestedingen VO leermiddelenmarkt	22

1.

Algemene trends VO leermiddelenmarkt

De VO leermiddelenmarkt wordt gekenmerkt door een relatief hoge mate van concentratie aan zowel de aanbod- als vraagzijde

Gesimplificeerde weergave actoren VO leermiddelenmarkt

Uitgevers ontwikkelen en verkopen leermiddelen. Ze halen omzet uit verkoop via distributeurs, of via direct to market verkoop aan scholen.

In de VO leermiddelenmarkt zijn meer dan ~50 uitgevers van VO leermiddelen actief in 2023. De 3 grootste uitgevers hebben een gezamenlijk marktaandeel van ~75%.

Distributeurs verkopen of verhuren leermiddelen (gebundeld) met aanvullende diensten aan scholen.

In de VO leermiddelenmarkt zijn 3 distributeurs van VO leermiddelen actief in 2023.

Inkoopbureaus zijn organisaties die schoolbesturen begeleiden en adviseren bij aanbestedingen en inkoop van leermiddelen.

In totaal zijn 16 verschillende inkoopbureaus betrokken geweest bij tenders van VO leermiddelen in de periode 2018-2023. 4 partijen hebben in deze periode ~90% van het totale aantal aanbestede leerlingen bediend.

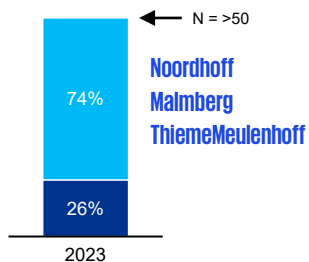
Een **schoolbestuur** is eindverantwoordelijk voor de school en het onderwijs dat gegeven wordt. Een schoolbestuur kan 1 of meerdere vestigingen onder zich hebben.

In 2023 waren er in Nederland 282 schoolbesturen met ~1.460 vestigingen.

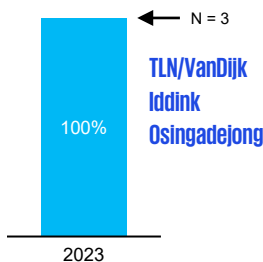
Het **ministerie van OCW** is verantwoordelijk voor de financiering van het VO.

In het VO krijgen schoolbesturen 1 budget voor de basisbekostiging. Scholen krijgen daarnaast extra middelen via aanvullende regelingen. Het hele budget heet de lumpsum.

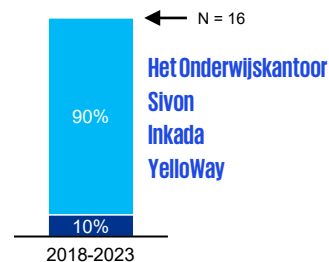
Marktaandelen uitgevers

Marktaandelen distributeurs

Marktaandelen onderwijskantoren

Notitie: (a) Betreft marktaandelen uitgevers en distributeurs VO leermiddelenmarkt op basis van de netto omzet leermiddelen VO. Marktaandelen onderwijskantoren op basis van aantal bediende leerlingen.

Bron: (1) Omzet gegevens, uitgevers (2024). (2) Omzet gegevens uitgevers, MEVW (2024). (3) Overzicht aanbestedingen, VanDijk (2024). (4) KPMG-analyse

De markt voor VO leermiddelen (o.b.v. uitgaven scholen) groeit met CAGR 2,6% in de periode 2019-2023 van €241 mln naar €267 mln, waarbij er een verschuiving is naar direct to market verkopen

Schematische weergave van de VO leermiddelenmarkt en de omvang van sectoren (2023)^a

Indicatief

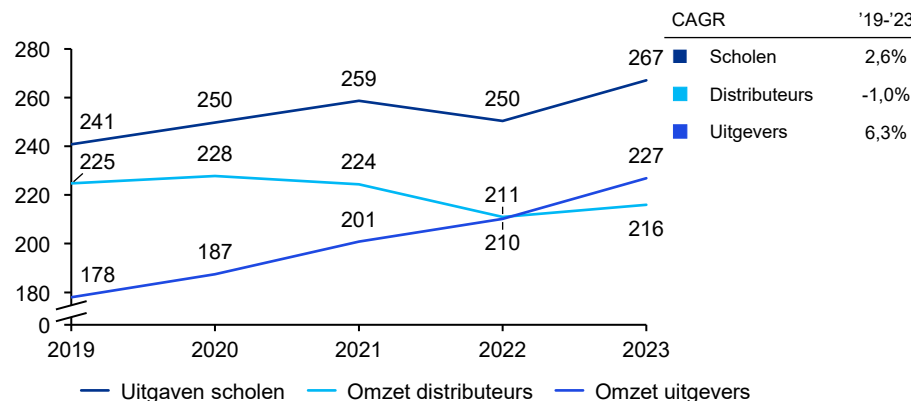

Notitie: (a) Door afronding tellen bedragen niet altijd op. (b) Omzet uitgevers betreft de totale netto omzet excl. btw van MEVW-leden, daarbij is een inschatting gemaakt van niet MEVW-leden. (c) Omzet distributeurs betreft de totale netto omzet van distributeurs excl. btw. (d) Uitgaven scholen betreft de uitgaven van scholen voor leermiddelen VO (inclusief dienstverlening) excl. btw via distributeurs en een schatting van de uitgaven excl. btw rechtstreeks ingekocht bij uitgevers op basis van het percentage omzet direct to market van uitgevers.

Bron: (1) Omzet gegevens, uitgevers (2024). (2) Omzet gegevens, distributeurs (2024). (3) Omzet gegevens uitgevers, MEVW (2024). (4) KPMG-analyse

Netto omzet van uitgevers en distributeurs en uitgaven van scholen in het VO, in mln EUR (2019 – 2023)^{a, b, c}

Indicatief

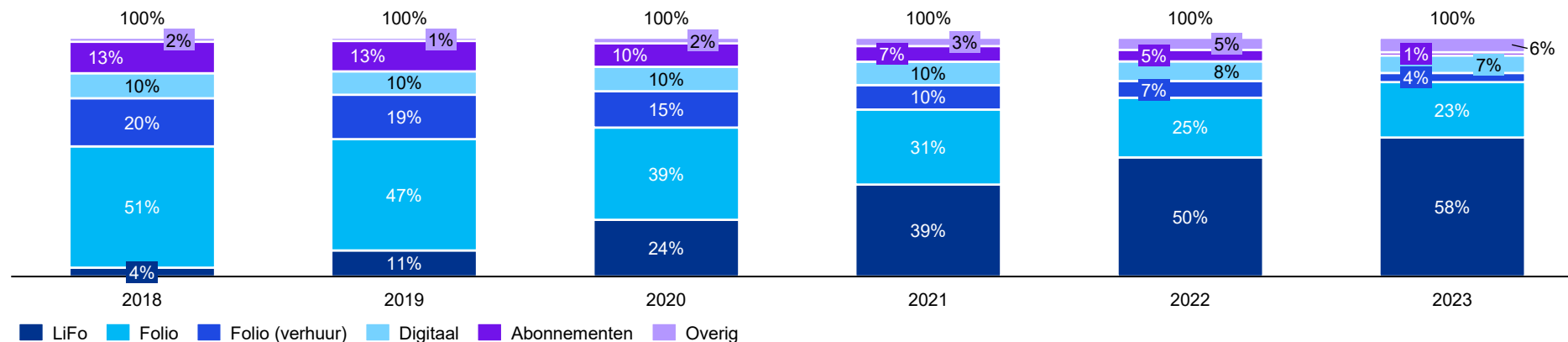
Notitie: (a) Omzet uitgevers betreft de totale netto omzet excl. btw van MEVW-leden, daarbij is een inschatting gemaakt van de omzet van niet MEVW-leden. (b) Omzet distributeurs betreft de totale netto omzet van distributeurs excl. btw. (c) Uitgaven scholen betreft de uitgaven van scholen excl. btw voor leermiddelen VO (inclusief dienstverlening) via distributeurs en een schatting van de uitgaven excl. btw rechtstreeks ingekocht bij uitgevers op basis van het percentage omzet direct to market van uitgevers.

Bron: (1) Omzet gegevens, uitgevers (2024). (2) Omzet gegevens, distributeurs (2024). (3) Omzet gegevens uitgevers, MEVW (2024). (4) KPMG-analyse

- De geschatte totale VO leermiddelenmarkt (op basis van totale uitgaven VO leermiddelen scholen) groeit gemiddeld jaarlijks met 2,6% (hierna: “CAGR”) in de periode 2019-2023 van €241 mln naar €267 mln. Dit betreft zowel uitgaven van scholen voor leermiddelen bij distributeurs en directe inkoop van leermiddelen bij uitgevers.
- De omzet van uitgevers groeit daarbij sterk (CAGR 6,3%). De omzet van distributeurs neemt licht af (CAGR -1,0%). Dit komt doordat scholen in toenemende mate VO leermiddelen direct inkopen bij uitgevers, zonder tussenkomst van distributeurs.
  - Uitgevers ontwikkelen en verkopen leermiddelen. Het grootste deel van de omzet halen uitgevers uit verkoop via distributeurs. Een kleiner, maar groeiend deel van de omzet halen uitgevers uit verkoop direct aan scholen (zie ook pagina 19). De totale netto omzet van uitgevers stijgt in de periode 2019 – 2023 van €178 mln naar €227 mln (CAGR 6,3%).
  - Distributeur verkopen of verhuren leermiddelen (gebundeld) met aanvullende diensten aan scholen. De totale netto omzet van distributeurs daalt licht in de periode 2019 – 2023 van €225 mln naar €216 mln (CAGR -1,0%).

Op basis van omzetdata van distributeurs lijkt binnen de VO leermiddelenmarkt een verschuiving plaats te vinden van Folio naar LiFo, dat van 4% in 2018 naar 58% van de netto omzet groeit in 2023

Aandeel netto omzet VO leermiddelen distributeurs uitgesplitst naar productcategorie (2018 – 2023)^a

Notitie: (a) Betreft een uitsplitsing van de totale netto omzet leermiddelen VO excl. btw.
Bron: (1) Omzetgegevens distributeurs (2018-2023). (2) KPMG-analyse.

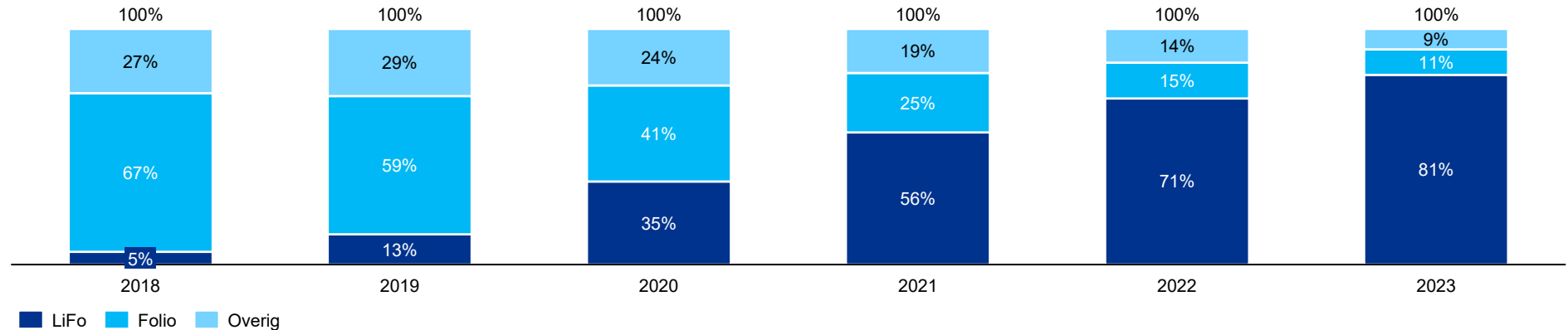
- Op basis van omzetdata van distributeurs stijgt het aandeel van LiFo leermiddelen in de totale omzet van distributeurs van 4% in 2018 naar 58% in 2023. LiFo betreft een combinatie van een (digitale) licentie en één of meerdere Folio leermiddelen die in een licentiemodel worden aangeboden.
- Deze toename van LiFo gaat ten koste van traditionele Folio leermiddelen (zowel verkoop als verhuur), het aandeel van dit type leermiddelen in de totale omzet van distributeurs daalt van 51% in 2018 naar 23% in 2023^a). Daarnaast daalt ook het aandeel van Abonnementen relatief sterk in deze periode. Abonnementen zijn een productvorm waarbij toegang wordt verkregen tot alle producten binnen een methode, zoals een leerboek, werkboek, digitale licenties en eventuele digitale docenten omgeving.

Notitie: (a) Dit wil niet zeggen dat er minder 'traditionele' Folio leermiddelen worden gebruikt in het VO. Folio leermiddelen maken onderdeel uit van het LiFo product en worden op een andere wijze (via een ander model) aangeboden aan scholen.

Op basis van omzetdata van de drie grootste uitgevers is de trend naar LiFo mogelijk nog sterker, waarbij het aandeel LiFo in netto omzet groeit naar 81% in 2023

Aandeel netto omzet VO leermiddelen top 3 uitgevers uitgesplitst naar productcategorie (2018 – 2023)^a

Indicatief

Notitie: (a) Betreft een uitsplitsing van de totale netto omzet leermiddelen VO excl. btw.

Bron: (1) Omzetgegevens top 3 uitgevers (2018-2023). (2) KPMG-analyse.

- Op basis van omzetdata van de drie grootste uitgevers (~80% van de totale markt) is de trend naar LiFo mogelijk nog sterker. Het aandeel van LiFo leermiddelen in de totale omzet van deze drie uitgevers stijgt van 5% in 2018 naar 81% in 2023. De toename van LiFo gaat ook hier ten koste van traditionele Folio leermiddelen. Het aandeel Folio neemt van af van 67% in 2018, tot 11% in 2023.
- Het grotere aandeel van LiFo in de netto omzet bij uitgevers in vergelijking met distributeurs kan mogelijk worden verklaard door de meer gediversifieerde omzetstromen van distributeurs (verhuur van Folio, verkoop van tweedehands boeken en omzet uit dienstverlening), waardoor het aandeel LiFo in de totale omzet beperkter is. Een tweede mogelijke verklaring kan zijn dat bij grotere uitgevers LiFo een relatief groot aandeel heeft in de totale omzet. Een derde mogelijke verklaring is dat het aandeel LiFo in de direct to market verkopen van uitgevers relatief groot is. Het verschil in het aandeel van LiFo in de netto omzet van grotere uitgevers in vergelijking met distributeurs is niet nader onderzocht in de fase van het onderzoek, het valideren van bovenstaande mogelijke verklaringen vindt plaats in het vervolg van dit onderzoek.

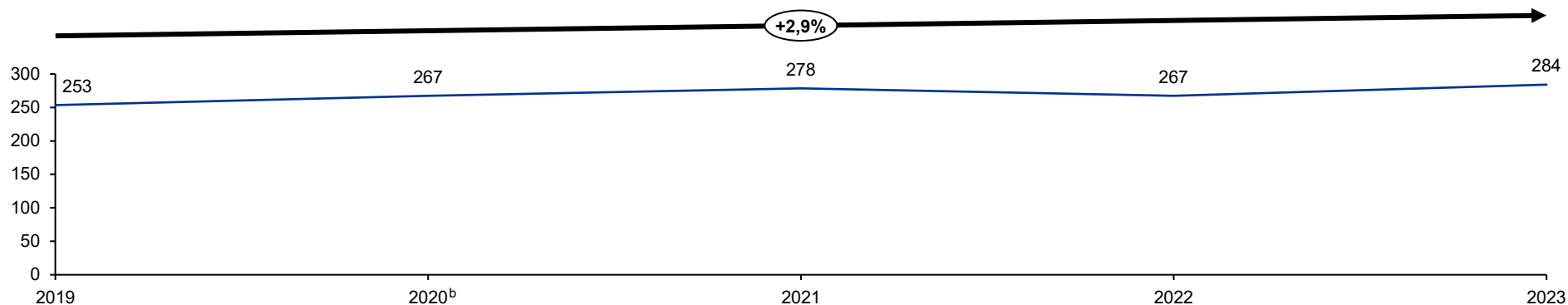
2.

Prijswontwikkeling VO leermiddelenmarkt

De gemiddelde jaarlijkse uitgaven van scholen per leerling voor VO leermiddelen nemen in de periode 2019-2023 toe van €253 naar €284 (CAGR 2,9%)

Gemiddelde totale jaarlijkse uitgaven scholen VO leermiddelen per leerling, in EUR (2019 – 2023)^{a, b}

Indicatief

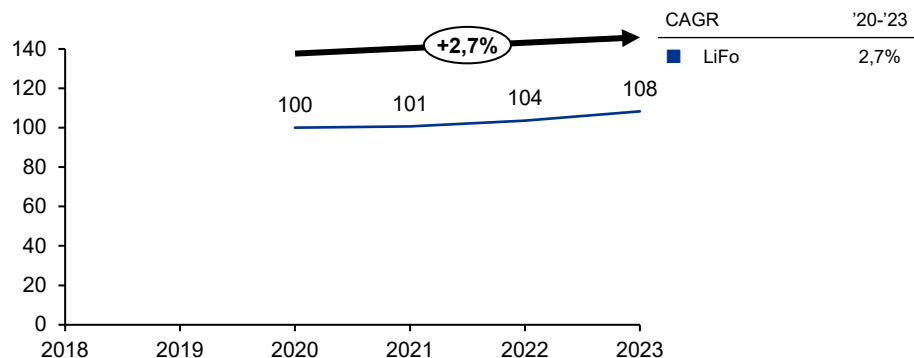
Notitie: (a) Gemiddelde jaarlijkse uitgaven van scholen voor leermiddelen VO (inclusief dienstverlening) op basis van totale uitgaven scholen voor leermiddelen bij distributeurs en directe inkoop van leermiddelen bij uitgevers. Heeft betrekking op VO leerlingen excl. VAVO leerlingen. (b) In 2020 is het btw-tarief voor digitale leermiddelen verlaagd van het algemene btw-tarief van 21% naar het verlaagde btw-tarief van 9%. Voor Folio leermiddelen geldt over de gehele periode het verlaagde btw-tarief van 9%. Analyses in dit rapport zijn excl. btw. Het was in deze fase van het onderzoek niet mogelijk (op basis van beschikbare data) om te analyseren wat het effect van de btw-verlaging is op prijzen van leermiddelen en/of uitgaven van scholen. Dit wordt nader onderzocht in de volgende fase van het onderzoek.

Bron: (1) Omzet gegevens, uitgevers (2024). (2) Omzet gegevens, distributeurs (2024). (3) Omzet gegevens uitgevers, MEVW (2024). (4) Aantal leerlingen, DUO (2018-2023). (5) KPMG-analyse

- De gemiddelde jaarlijkse uitgaven van scholen per leerling voor VO leermiddelen (op basis van uitgaven van scholen bij distributeurs en directe inkoop van leermiddelen bij uitgevers) nemen in de periode 2019-2023 toe van €253 naar €284 (CAGR 2,9%).
  - De geschatte totale jaarlijkse uitgaven van scholen aan VO leermiddelen (bij distributeurs en directe inkoop van leermiddelen bij uitgevers) stijgt in de periode 2019-2023 van €241 mln naar €267 mln (CAGR 2,6%), het totale aantal VO leerlingen in Nederland neemt echter af van ~970.000 in 2018 tot ~940.000 leerlingen in 2023 (-0,6%).

De gemiddelde netto prijs voor LiFo leermiddelen stijgt, daarbij lijkt de prijs voor LiFo in de periode 2020-2023 bij uitgevers (CAGR 2,7%) harder te stijgen dan bij distributeurs (CAGR 1,2%)

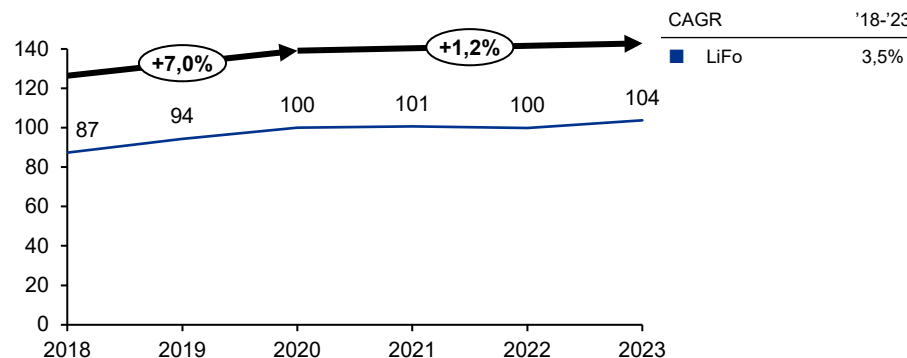
Geïndexeerde gewogen gemiddelde prijzen LiFo van uitgevers in het VO (2020 = 100) (2020 – 2023)^{a, b} Indicatief

Notitie: (a) Betreft de gemiddelde geïndexeerde netto prijs van LiFo (incl. verleende kortingen) excl. btw. Op basis van data die ~80% van het marktvolume van uitgevers vertegenwoordigt. (b) Betreft een gewogen gemiddelde netto prijsontwikkeling voor LiFo van uitgevers op totaalniveau (voor zowel verkoop aan distributeurs als direct verkoop aan scholen). Daarmee laat dit niet de ontwikkeling zien van de gemiddelde netto prijs die scholen betalen voor LiFo.

Bron: (1) Financiële gegevens uitgevers (2024). (2) KPMG-analyse

Geïndexeerde gewogen gemiddelde prijzen LiFo van distributeurs in het VO (2020 = 100) (2018 – 2023)^a Indicatief

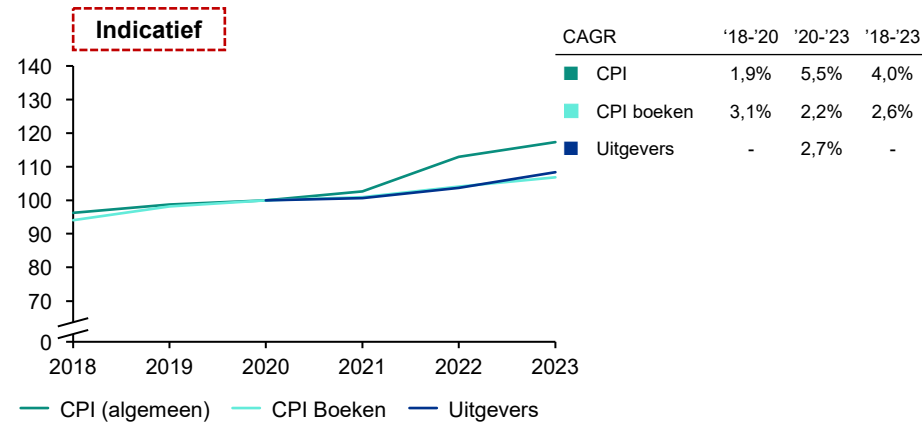
Notitie: (a) Betreft de gemiddelde geïndexeerde netto prijs van LiFo (incl. verleende kortingen) excl. btw. Op basis van data die ~60% van het marktvolume van distributeurs vertegenwoordigt.

Bron: (1) Financiële gegevens distributeurs (2024). (2) KPMG-analyse

- In de periode 2020-2023 nemen de gewogen gemiddelde prijzen van LiFo producten bij uitgevers toe met 2,7% per jaar. Voor 2018-2019 zijn onvoldoende datapunten ontvangen, daarom zijn deze jaren niet meegenomen in bovenstaande analyse.
- Op basis van data die ~60% van het marktvolume van distributeurs vertegenwoordigt lijkt de gemiddelde prijs van LiFo bij distributeurs in de periode 2018-2023 toe te nemen met gemiddeld 3,5% per jaar. De prijsstijging voor LiFo is daarbij in de periode 2018-2020 (introductieperiode LiFo) hoger (CAGR 7,0%) dan in de periode 2020-2023 (CAGR 1,2%). Prijzen voor LiFo stijgen in de periode 2020-2023 minder hard dan bij uitgevers.
- Het verschil in groei tussen 2018-2020 en 2020-2023 kent een aantal mogelijke verklaringen, deze worden in het vervolg van het onderzoek nader onderzocht.
  - De relatief sterke stijging van LiFo producten in de periode 2018-2020 kan mogelijk worden verklaard door relatief lage introductieprijzen van het LiFo product.
  - Het LiFo product is een samengesteld product dat doorgaans bestaat uit 2 (en soms 3, 4 of meer) individuele (maar onlosmakelijk verbonden) leermiddelen. De prijsontwikkeling van LiFo in algemene zin kan daarmee ook (deels) worden verklaard door veranderingen over tijd in de samenstelling van het LiFo product, dit kan zowel betrekking hebben op veranderingen in pakketomvang, maar ook in (de verhouding van) type producten of vakken (waarvan prijzen uiteen kunnen lopen). Hier is geen nadere data over beschikbaar gesteld.
  - Verschillende prijsstrategieën gedurende de twee periodes.
- In bovenstaande figuur wordt alleen de prijsontwikkeling van LiFo weergegeven. Op basis van bovenstaande kan dan ook geen uitspraak worden gedaan over het absolute prijspeil van LiFo leermiddelen.

Prijzen voor LiFo stijgen minder hard dan de CPI, de prijsontwikkeling bij uitgevers ligt in 2020-2023 wel boven CPI boeken, bij distributeurs ligt deze in 2018-2020 boven en vanaf 2020 onder CPI boeken

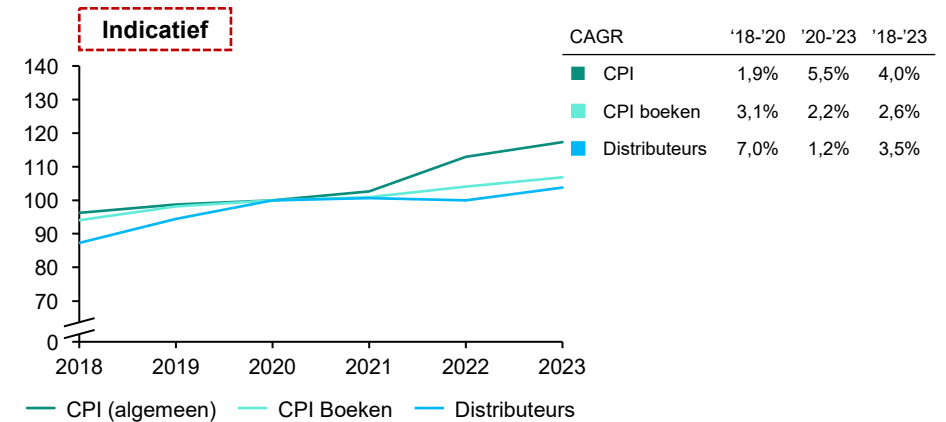
Geïndexeerde ontwikkeling CPI, CPI boeken en geïndexeerde prijsontwikkeling LiFo uitgevers (2020 = 100) (2018 – 2023)^{a, b}

Notitie: (a) Consumenten Prijs Index op basis van de consumentenprijzen voor alle bestedingen en consumentenprijzen voor boeken. (b) Betreft de gemiddelde geïndexeerde netto prijs van LiFo (incl. verleende kortingen) excl. btw. Op basis van data die ~80% van het marktvolume van uitgevers vertegenwoordigt.

Bron: (1) Financiële gegevens uitgevers (2024). (2) Consumentenprijzen, CBS (2024). (3) KPMG-analyse

Geïndexeerde ontwikkeling CPI, CPI boeken en geïndexeerde prijsontwikkeling LiFo distributeurs (2020 = 100) (2018 – 2023)^{a, b}

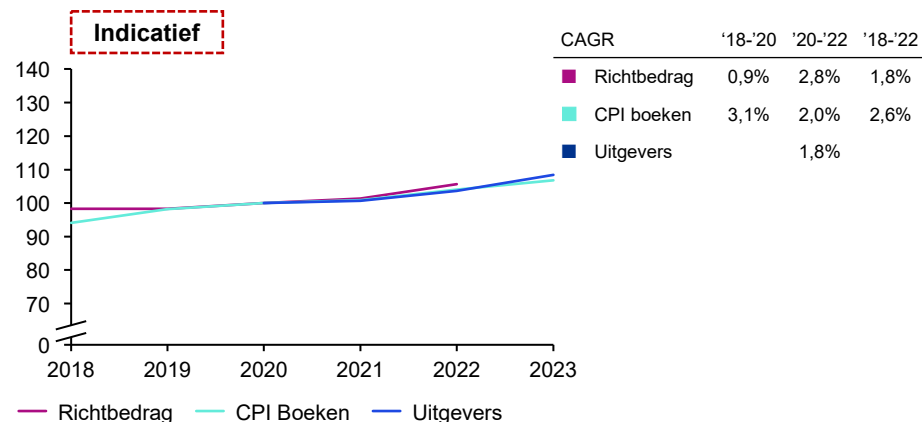
Notitie: (a) Consumenten Prijs Index op basis van de consumentenprijzen voor alle bestedingen en consumentenprijzen voor boeken. (b) Betreft de gemiddelde geïndexeerde netto prijs van LiFo (incl. verleende kortingen) excl. btw. Op basis van data die ~60% van het marktvolume van distributeurs vertegenwoordigt.

Bron: (1) Financiële gegevens distributeurs (2024). (2) Consumentenprijzen, CBS (2024). (3) KPMG-analyse

- Over de periode 2018 – 2023 is de Consumenten Prijs Index (CPI) met gemiddeld 4,0% per jaar gestegen. De CPI voor boeken is over deze periode met gemiddeld 2,6% per jaar gestegen (CAGR 3,1% voor 2018 – 2020 en CAGR 2,2% voor 2020 – 2023). De classificatie van CPI boeken lijkt beter aan te sluiten op de leermiddelenmarkt (set van meer vergelijkbare producten) en wordt om deze reden gebruikt voor de vergelijking van inflatieontwikkeling en prijsontwikkeling LiFo leermiddelen.
- De gemiddelde prijzen van uitgevers voor LiFo leermiddelen stijgen van 2020 – 2023 met CAGR 2,7% harder dan de CPI boeken.
- Gemiddelde prijzen van distributeurs voor LiFo leermiddelen stijgen in de periode 2018-2023 harder dan CPI boeken (CAGR 3,5%). Prijzen voor LiFo bij distributeurs stijgen het sterkst in de periode 2018 – 2020 en liggen met name daar boven de prijsontwikkeling van CPI boeken. In 2020 – 2023 is de prijsontwikkeling van LiFo lager dan CPI boeken. De mogelijke verklaringen van het verschil in prijsstijgingen per periode, zoals op pagina 14 aangegeven worden in het vervolg van het onderzoek nader bekeken.

De ontwikkeling van het richtbedrag bekostiging leermiddelen is in 2018-2022 lager dan de CPI boeken, lager dan de prijsontwikkeling van LiFo bij distributeurs en hoger dan bij uitgevers (2020-2022)

Geïndexeerde ontwikkeling richtbedrag bekostiging leermiddelen en prijsontwikkeling LiFo uitgevers (2020 = 100) (2018 – 2023)^{a, b}

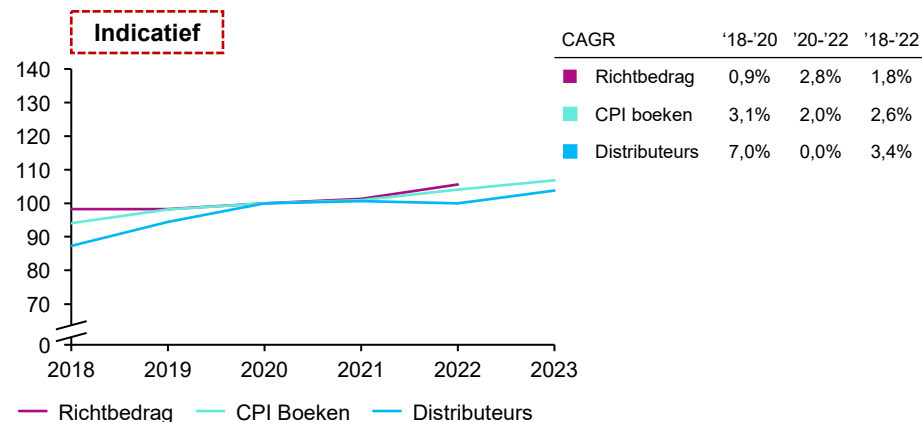

Notitie: (a) Sinds de Wet Gratis Schoolboeken van 2008 geldt een lump-sum financiering voor het VO. Het richtbedrag voor bekostiging lesmateriaal is t/m 2022 gedefinieerd in de regeling bekostiging exploitatiekosten vo. Scholen zijn vrij om af te wijken van dit richtbedrag, dit werd uitsluitend gebruikt voor de berekening van de lump-sum financiering. (b) Betreft de gemiddelde geïndexeerde netto prijs van LiFo (incl. verleende kortingen) excl. btw. Op basis van data die ~80% van het marktvolume van uitgevers vertegenwoordigt.

Bron: (1) Financiële gegevens uitgevers (2024). (2) Consumentenprijzen, CBS (2024). (3) Regeling bekostiging exploitatiekosten vo (2018-2022). (4) KPMG-analyse

- Sinds 2008 geldt een lump-sum financiering voor het VO. Voor de berekening van de lump-sum financiering werd tot 2022 een richtbedrag voor de bekostiging van lesmateriaal gespecificeerd in de regeling bekostiging exploitatiekosten VO.
- Het richtbedrag is van 2018 – 2022 gestegen met gemiddeld 1,8% per jaar (CAGR). Deze stijging is lager dan de ontwikkeling van de CPI boeken over dezelfde periode (CAGR 2,6%).
- De stijging van het richtbedrag is over de periode 2018-2022 lager dan de stijging van LiFo prijzen bij distributeurs. De LiFo prijzen van distributeurs stijgen met CAGR 3,4% van 2018-2022. Dat is 1,6 procentpunt hoger dan de stijging van het richtbedrag. Met name in de periode 2018-2020 ligt de prijsontwikkeling van LiFo boven de ontwikkeling van de hoogte van het richtbedrag. In de periode 2020-2022 blijft de prijsontwikkeling van LiFo bij distributeurs achter bij de ontwikkeling van het richtbedrag. In de periode 2020-2022 is de ontwikkeling van het richtbedrag daarbij ook hoger dan de prijsontwikkeling van LiFo bij uitgevers.

Geïndexeerde ontwikkeling richtbedrag bekostiging leermiddelen en prijsontwikkeling LiFo distributeurs (2020 = 100) (2018 – 2023)^{a, b}

Notitie: (a) Sinds de Wet Gratis Schoolboeken van 2008 geldt een lump-sum financiering voor het VO. Het richtbedrag voor bekostiging lesmateriaal is t/m 2022 gedefinieerd in de regeling bekostiging exploitatiekosten vo. Scholen zijn vrij om af te wijken van dit richtbedrag, dit werd uitsluitend gebruikt voor de berekening van de lump-sum financiering. (b) Betreft de gemiddelde geïndexeerde netto prijs van LiFo (incl. verleende kortingen) excl. btw. Op basis van data die ~60% van het marktvolume van distributeurs vertegenwoordigt.

Bron: (1) Financiële gegevens distributeurs (2024). (2) Consumentenprijzen, CBS (2024). (3) Regeling bekostiging exploitatiekosten vo (2018-2022). (4) KPMG-analyse

3.

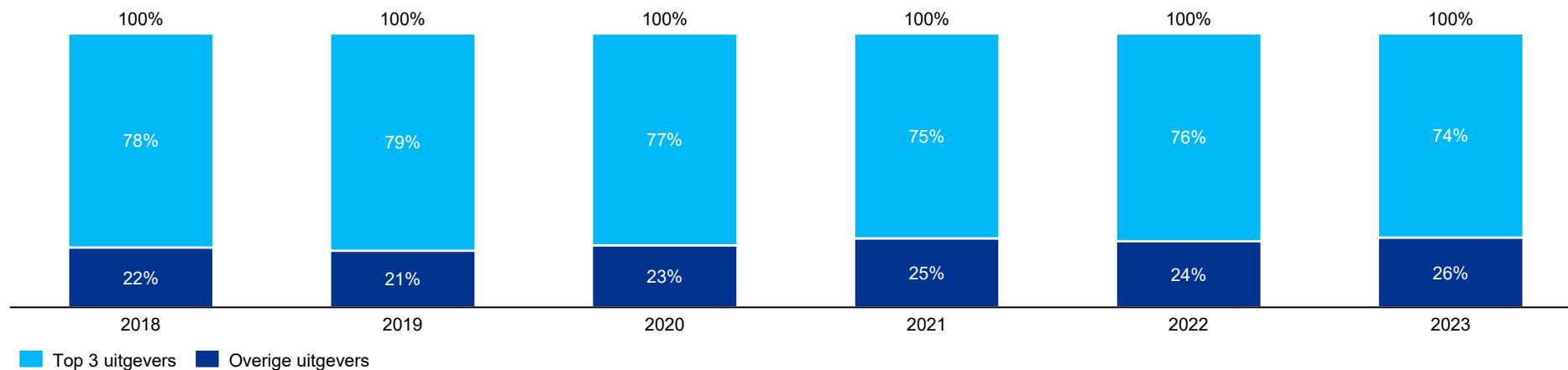
Ontwikkeling waardeketen VO leermiddelenmarkt

De drie grootste uitgevers hebben een geschat marktaandeel van ~77% in de periode 2018-2023, dit aandeel lijkt af te nemen

Marktaandelen uitgevers VO leermiddelenmarkt op basis van netto omzet (2018 – 2023)^a

Indicatief

Notitie: (a) Betreft de marktaandelen uitgevers VO leermiddelenmarkt op basis van de netto omzet leermiddelen VO (na verleende kortingen) van de grootste uitgevers en de totale marktomvang op basis van omzet gegevens MEVW-leden, daarbij is gecorrigeerd voor de omzet van niet MEVW-leden.

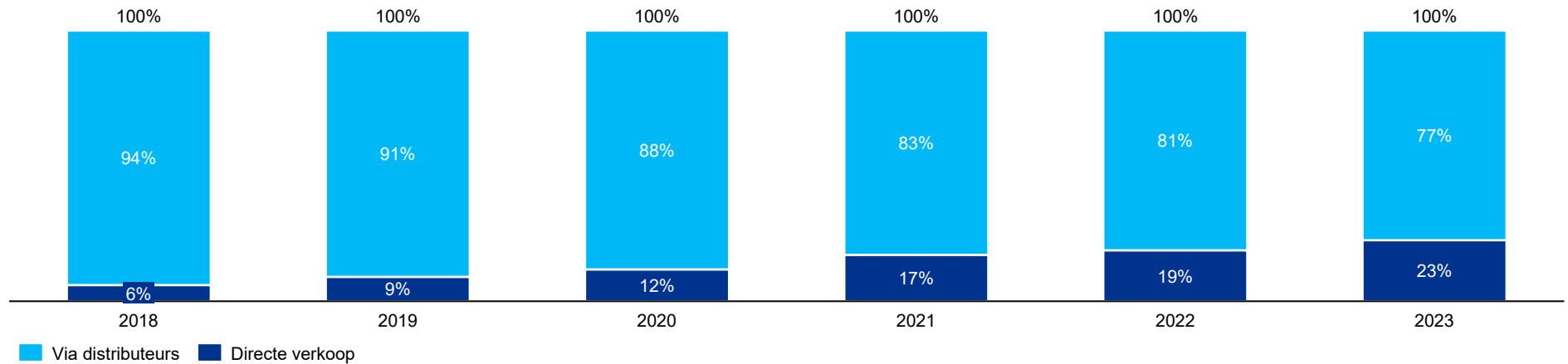
Bron: (1) Omzet gegevens, uitgevers (2024). (2) Omzet gegevens uitgevers, MEVW (2024).

- De drie grootste uitgevers hebben (op basis van netto omzet) een geschat marktaandeel van gemiddeld ~77% in de periode 2018-2023.
- Het geschatte marktaandeel van de drie grootste uitgevers neemt af van ~78% in 2018 tot ~74% in 2023. De toename van het marktaandeel van overige uitgevers neemt mogelijk toe door de omzetgroei van relatief nieuwe uitgevers. Mogelijke verklaringen hiervoor worden in het vervolg van het onderzoek bekeken.

Scholen lijken een steeds groter deel van de VO leermiddelen rechtstreeks in te kopen bij uitgevers, zonder tussenkomst van distributeurs

Uitsplitsing netto omzet uitgevers VO naar verkoopkanaal (2018 – 2023)^a

Indicatief

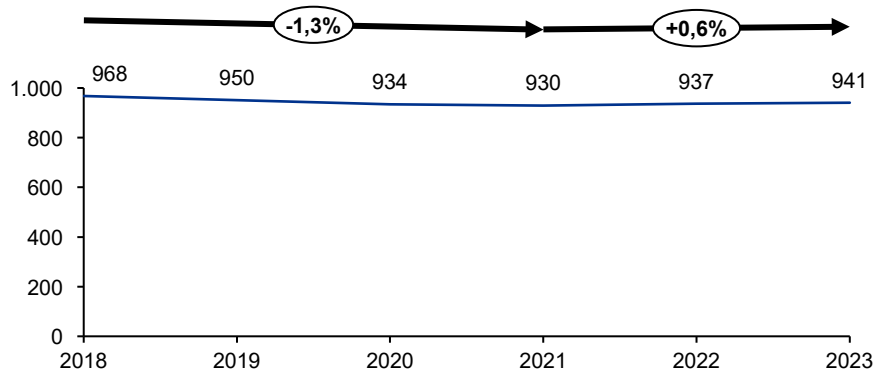
Notitie: (a) Betreft een inschatting van de uitsplitsing van netto VO leermiddelen VO van distributeurs op basis van omzetgegevens van 6 uitgevers. Aangenomen is dat direct to market omzetstroom directe verkoop aan scholen betreft. Mogelijk bevat deze omzetstroom ook omzet uit webshops (direct aan consumenten) waardoor de omzetstroom direct verkoop aan scholen mogelijk een overschatting betreft.

Bron: (1) Omzet gegevens, uitgevers (2024). (2) KPMG-analyse

- Scholen lijken een steeds groter deel van de VO leermiddelen direct in te kopen bij uitgevers, zonder tussenkomst van distributeurs. In 2018 was naar schatting 6% van de netto omzet van uitgevers omzet uit direct to market (directe verkoop aan scholen), dit aandeel is gegroeid naar ~23% in 2023.^{a)}
- De omzetgroei van uitgevers uit direct to market lijkt in lijn met de toename van methode tenders in de tendermarkt voor VO leermiddelen (zie pagina 23 en 24).

Het totaal aantal leerlingen in het VO neemt licht af in de periode 2018-2023, daarbij is er sprake van schaalvergroting onder schoolbesturen

Totaal aantal VO leerlingen in Nederland, in duizendtallen (2018 – 2023)^a

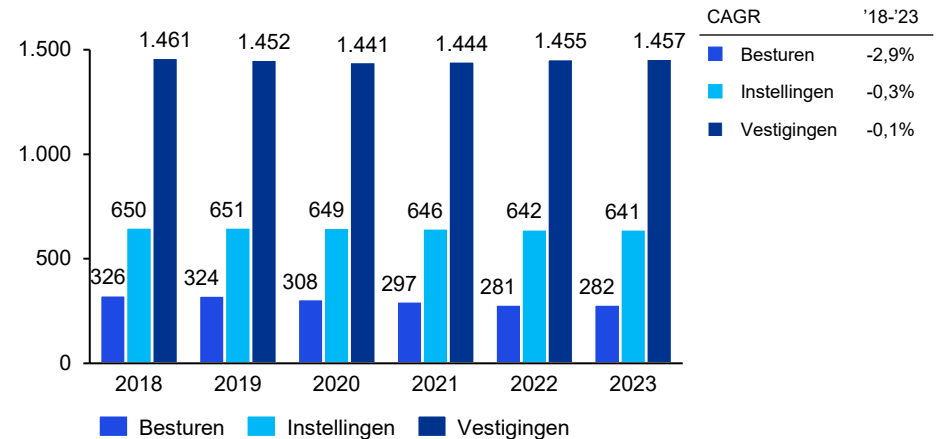

Notitie: (a) Betreft het totale aantal VO leerlingen excl. VAVO leerlingen
Bron: (1) Aantal leerlingen, DUO (2018-2023)

Het totale aantal VO leerlingen in Nederland neemt af van ~970.000 in 2018 tot ~940.000 leerlingen in 2023

- Het totale aantal VO leerlingen neemt van 2018 tot 2021 af (CAGR -1,3%) van ~970.000 leerlingen naar ~930.000 leerlingen. Vanaf 2021 neemt het totale aantal VO leerlingen toe (CAGR 0,6%) naar ~940.000 leerlingen in 2023.

Totaal aantal VO besturen, instellingen en vestigingen (2018 – 2023)^a

Notitie: (a) Betreft een inschatting van het aantal besturen op basis van het aantal unieke bevoegd gezag nummers, een inschatting van het aantal instellingen op basis van het aantal unieke BRIN nummers en een inschatting van het aantal vestigingen op basis van het aantal unieke Vestigingsnummers.

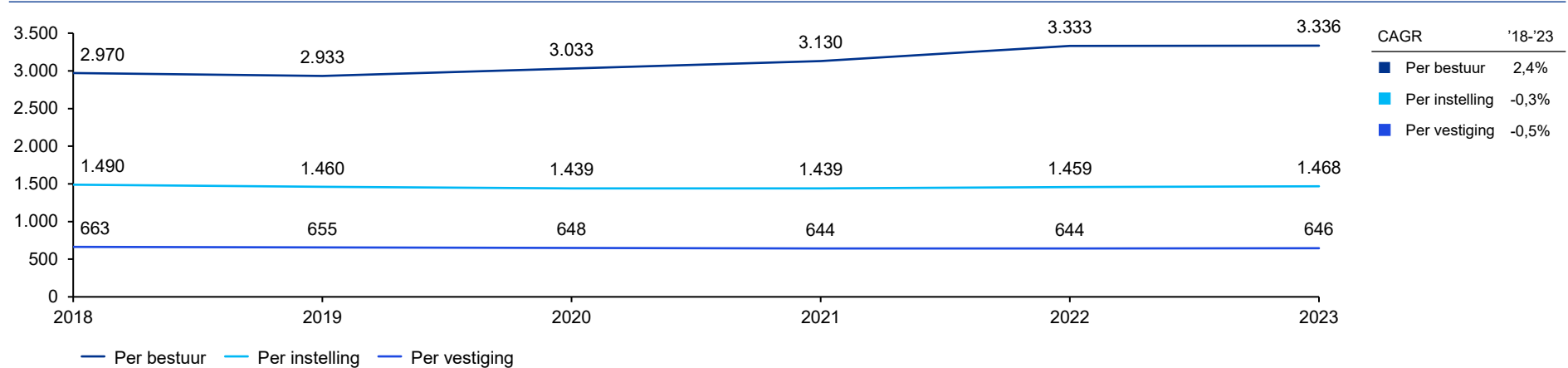
Bron: (1) Aantal leerlingen, DUO (2018-2023)

Daarbij is sprake van schaalvergroting onder schoolbesturen in deze periode, waarbij het aantal vestigingen en instellingen per schoolbestuur toeneemt

- Het totale aantal VO schoolbesturen in Nederland is in de periode 2018 tot 2023 met gemiddeld met 3% afgenomen van 326 naar tot 282.
- Het aantal instellingen en vestigingen blijft ongeveer gelijk, waardoor het aantal instellingen en vestigingen per bestuur toeneemt. Dit duidt op schaalvergroting door fusies.

Het gemiddelde aantal VO leerlingen per schoolbestuur neemt toe in de periode 2018-2023 (CAGR 2,4%)

Totaal aantal VO leerlingen per bestuur, instelling en vestiging (2018 – 2023)

Notitie: (a) Betreft het totale aantal VO leerlingen excl. VAVO leerlingen

Bron: (1) Aantal leerlingen, DUO (2018-2023); (2) KPMG-analyse

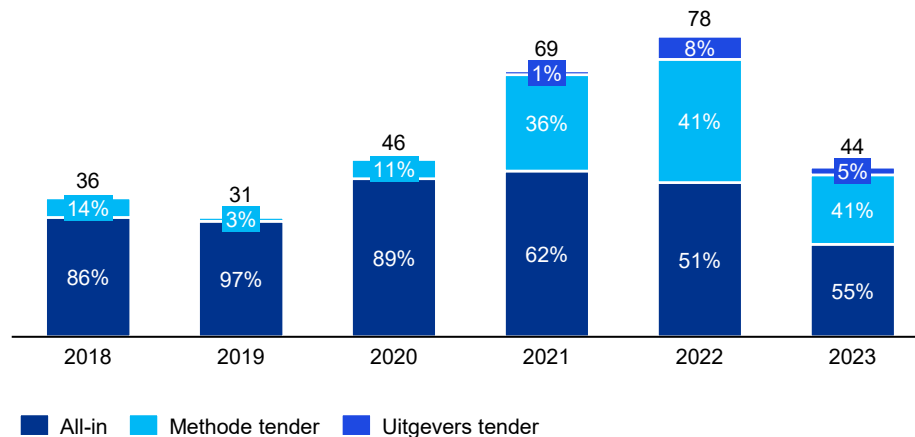
- Het gemiddelde aantal VO leerlingen per schoolbestuur neemt toe in de periode 2018-2022, van 2.970 leerlingen per bestuur naar 3.333 leerlingen per bestuur in 2022. In 2023 stabiliseert deze trend.
- Het gemiddelde aantal VO leerlingen per instelling of vestiging is stabiel in de periode 2018-2022.
- Uit gesprekken blijkt dat scholen voornamelijk aanbesteden per bestuur. Door de concentratie van VO schoolbesturen lijkt daardoor ook de vraag naar leermiddelen zich meer te concentreren.

4.

Ontwikkeling aanbestedingen VO leermiddelenmarkt

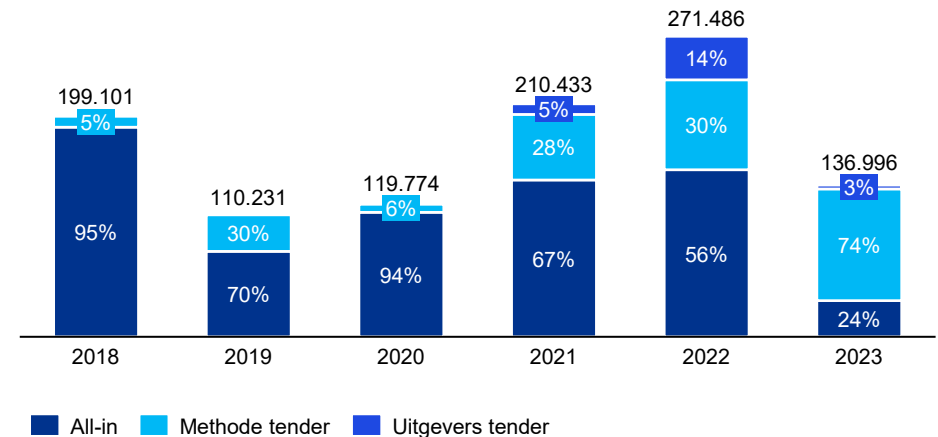
Het aantal all-in tenders voor VO leermiddelen lijkt redelijk constant in de periode 2018-2023, het aantal methode tenders groeit sterk (in aantal tenders en in aantal bediende leerlingen)

Totaal aantal uitgezette tenders VO scholen, per type aanbesteding (2018 – 2023)

Notitie: Betreft het aantal uitgezette tenders voor VO leermiddelen in de totale VO leermiddelenmarkt, 2018-2023, excl. ingetrokken tenders.
Bron: (1) Overzicht aanbestedingen, VanDijk (2024)

Totale aantal leerlingen dat wordt bediend met tenders VO scholen, per type aanbesteding (2018 – 2023)

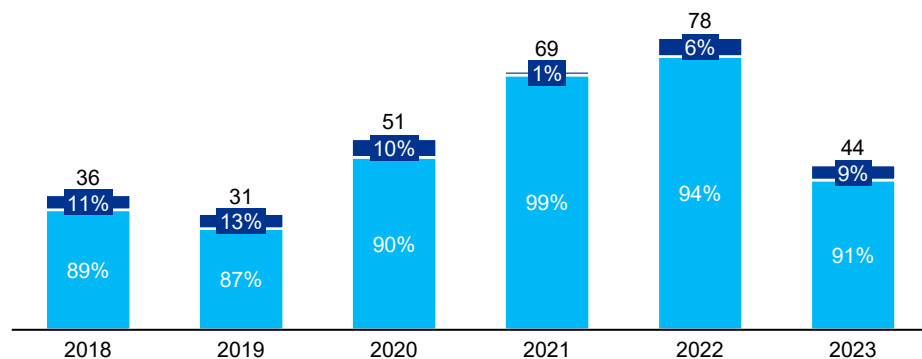

Notitie: Betreft het aantal uitgezette tenders voor VO leermiddelen in de totale VO leermiddelenmarkt, 2018-2023, excl. ingetrokken tenders.
Bron: (1) Overzicht aanbestedingen, VanDijk (2024)

- Het totale aantal tenders voor VO leermiddelen dat jaarlijks wordt uitgezet neemt toe van 36 in 2018 naar 78 in 2022, en daalt vervolgens naar 44 in 2023. Het totale aantal tenders dat jaarlijks wordt uitgezet neemt mogelijk toe. Omdat de contractuur van tenders veelal 4/5 jaar is, is de periode 2018-2023 echter te kort om een duidelijke trend in aantallen uitgezette tenders te kunnen waarnemen.
- Zowel in aantal tenders als in het totale aantal leerlingen dat wordt bediend met tenders neemt het aandeel methode tenders sterk toe in de periode 2018-2023, het aandeel all-in tenders neemt daarbij juist af. De toename van methode tenders is in lijn met de toename van de 'direct to market' omzetstroom van uitgevers (zie pagina 19).
  - Methode tenders betreft een type aanbesteding waarbij veelal één methode wordt aanbesteed, veelal direct bij een uitgever. De gemiddelde totale waarde van het contract van methode tenders ligt lager vergeleken met all-in tenders.

Het overgrote deel van tenders wordt uitgezet via inkoopbureaus, slechts een beperkt aantal tenders wordt door scholen zelf uitgezet in de markt

Totaal aantal uitgezette tenders VO scholen, uitgesplitst naar tenders via inkoopbureaus en tenders door scholen zelf uitgezet (2018 – 2023)

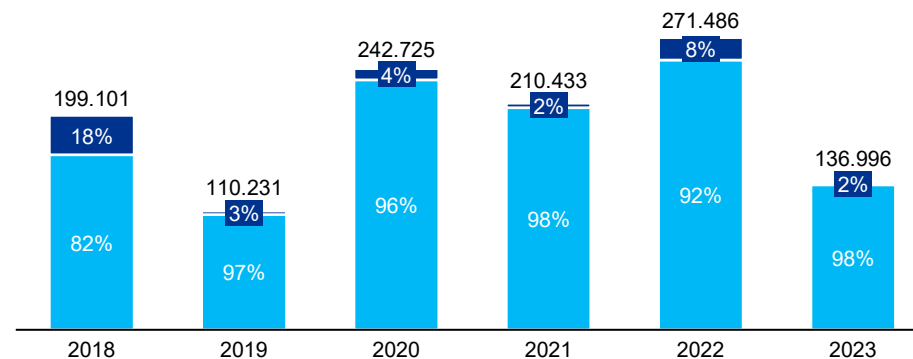

■ Zelf ■ Inkoopbureau

Notitie: Betreft het aantal uitgezette tenders voor VO leermiddelen in de totale VO leermiddelenmarkt, 2018-2023, excl. ingetrokken tenders.

Bron: (1) Overzicht aanbestedingen, VanDijk (2024)

Totaal aantal leerlingen dat wordt bediend met tenders VO scholen, uitgesplitst naar tenders via inkoopbureaus en tenders door scholen zelf uitgezet (2018 – 2023)

■ Zelf ■ Inkoopbureau

Notitie: Betreft het aantal uitgezette tenders voor VO leermiddelen in de totale VO leermiddelenmarkt, 2018-2023, excl. ingetrokken tenders.

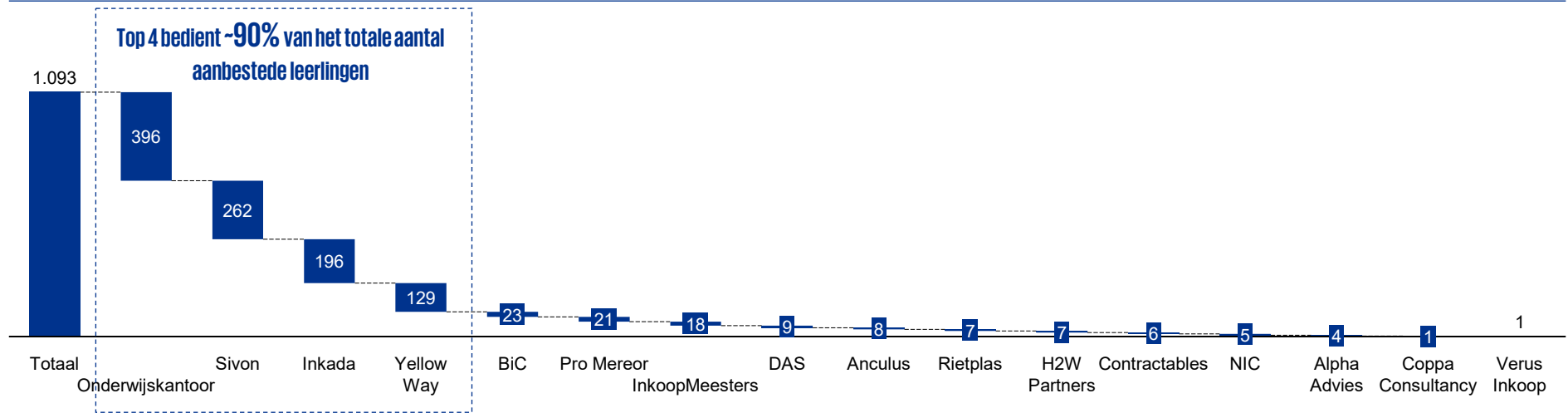
Bron: (1) Overzicht aanbestedingen, VanDijk (2024)

- Het overgrote deel van tenders voor VO leermiddelen wordt in de periode 2018-2023 uitgezet via inkoopbureaus (87% van tenders in 2019 tot 99% van tenders in 2021). Ondanks kleine schommelingen lijkt het aandeel van tenders dat via inkoopbureaus wordt aanbesteed relatief constant. Een beperkt aantal tenders wordt door scholen zelf uitgezet in de markt.
- Het aandeel leerlingen dat wordt bediend met tenders VO scholen die via inkoopbureaus worden uitgezet lijkt in de periode 2018-2023 wel toe te nemen, van 82% in 2018 naar 98% in 2023.

De markt van inkoopbureaus is geconcentreerd waarbij ~90% van het totale aantal aanbestede leerlingen wordt bediend door 4 grote inkoopbureaus

Totale aantal leerlingen dat wordt bediend met gewonnen tenders VO scholen per inkoopbureau, in duizendtallen (2018 – 2023)

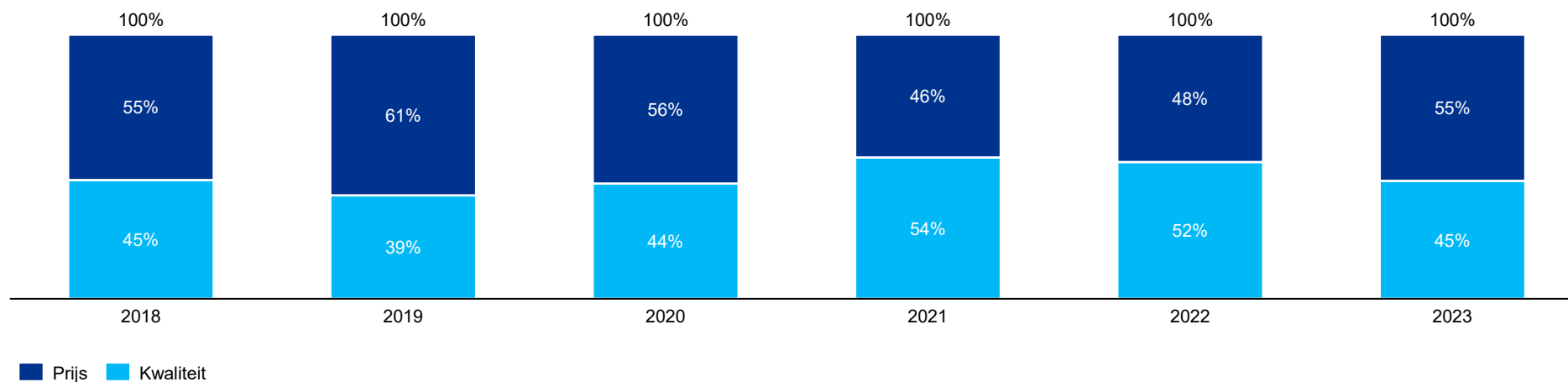
Notitie: Betreft de som van het aantal bediende leerlingen van het totale aantal uitgezette tenders voor VO leermiddelen, 2018-2023, excl. ingetrokken tenders.

Bron: (1) Overzicht aanbestedingen, VanDijk (2024)

- In totaal zijn 16 verschillende inkoopbureaus betrokken geweest bij tenders VO leermiddelen in de periode 2018-2023.
- 4 partijen hebben in deze periode ~90% van het totale aantal aanbestede leerlingen bediend.

Het gemiddelde procentuele gewicht van prijs is hoger dan dat van kwaliteit in de beoordeling van tenders

Gemiddelde procentuele gewicht van prijs en kwaliteit in de beoordeling van tenders VO scholen, per type aanbesteding (2018 – 2023)

Notitie: Betreft het gemiddelde procentuele gewicht van prijs en kwaliteit per tender van het totale aantal uitgezette tenders voor VO leermiddelen, 2018-2023, excl. ingetrokken tenders.

Bron: (1) Overzicht aanbestedingen, VanDijk (2024)

- Tenders worden bij de beoordeling gescoord op kwaliteit en prijs. Het gemiddelde procentuele gewicht van prijs is in de periode 2018-2023 beperkt hoger dan dat van kwaliteit in de beoordeling van tenders.
  - Een uitsplitsing naar type aanbesteding (all-in, methode of uitgever tenders) en omvang van aanbesteding (naar totaal aantal aanbestede leerlingen) laten een vergelijkbaar beeld zien.
  - Het gewicht van prijs in de beoordeling van de tender lijkt niet te correleren met de omvang van de tender.

Some or all of the services described herein may not be permissible for KPMG audit clients and their affiliates or related entities.

kpmg.com/socialmedia

© 2024 KPMG Advisory N.V., a Dutch limited liability company and a member firm of the KPMG global organization of independent member firms affiliated with KPMG International Limited, a private English company limited by guarantee. All rights reserved.

Document Classification: KPMG Confidential